

ESED REJİMİNİN DEVRİLMESİ VE IRAK'IN SURİYE POLİTİKASI

RECEP TAYYİP GÜRLER

- ♦ Suriye'de muhaliflerin ilerleyişi Irak'ta nasıl karşılandı?
- ♦ Irak hükümeti Suriye'deki gelişmelerin başlangıcından sonuna kadar nasıl bir yaklaşım benimsedi?
- ♦ Esed rejiminin devrilmesinin Haşdi Şabi üzerindeki potansiyel etkileri neler olabilir?

GİRİŞ

Kasım sonlarında muhalif grupların harekete geçerek Suriye'de Beşar Esed rejimini kısa sürede devirmesi Irak hükümeti ve Haşdi Şabi örgütü içinde kaygılara neden oldu. Bağdat ilk başta Esed'i savunan açıklamalar yaparak isyancıların ilerleyişine tepki gösterdi. Hatta Başbakan Muhammed Şiya Sudani'nin askeri sözcüsü Heyet Tahriruş-Şam'ın (HTŞ) ilerleyişini DEAŞ'ın 2014'teki ilerleyişine benzettir.¹ Başbakan Sudani de açıklamalarında endişelerini dile getirirken Suriye topraklarında faaliyet gösteren aşırılık yanlı gruplarla Irak'ın geçmişte yaşadığı mücadelelere atıfta bulunarak Suriye'deki gelişmelere temkinli yaklaştı. Hem Irak hükümeti hem de Haşdi Şabi, HTŞ'nin ideolojik kökeni ve Irak içindeki aşırılık yanlı gruplara ilham verme ya da onları destekleme potansiyeli konusunda özellikle endişeliydi. Bütün bu endişelere rağmen Bağdat yönetimi başka bir bölgesel çatışmanın içine girme konusunda isteksiz olduğunu faaliyetleriyle belli etti.² Ancak güvenlik kaygıları ve radikal silahlı grupların olası sızma faaliyetlerini önlemek adına Anbar vilayeti başta olmak üzere tüm Suriye sınırı

¹ "Regional Perspectives on the House of Assad's Fall", International Crisis Group, 17 Aralık 2024.

² "Iraq Considers Syria Intervention as Rebels Advance", Reuters, 6 Aralık 2024.

boyunca askerlerini ve Haşdi Şabi milislerini konuşlandırmayı da ihmal etmedi.

HTŞ'YE YÖNELİK ENDİŞELER VE IRAK HÜKÜMETİNİN TUTUMU

Suriye'de muhalif gruplar Şam'a doğru ilerlerken Irak Başbakanı Sudani 3 Aralık'ta Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile telefon görüşmesinde mevcut endişelerini yineledi. Başbakan Sudani, Suriye'de grupların ve mezheplerin etnik temizlik kurbanı olmaması için sadece seyirci olarak kalmayacağını belirterek çatışmanın etkilerini hafifletmek için Irak'ın katkı sağlamaya hazır olduğunu belirtti.³ İki liderin görüşmesinden iki gün sonra Ahmed Şara (Colani) bir video mesajı yayınlarak Iraklı yetkililerin açıklamalarına yanıt verdi. Suriye'deki durumdan endişe duyan Irak başbakanı ve bazı Iraklı siyasetçilere Irak'ın güvenliğine zarar vermek gibi bir niyetlerinin olmadığı konusunda garanti veren Colani, Irak'ı Suriye'deki olaylar karşısında tarafsız kalmaya ve Haşdi Şabi de dahil olmak üzere Irak askeri güçlerini bu olaylara dahil etmekten kaçınmaya çağırdı. Colani diğer yandan Suriye'deki çatışmaların Irak'a sıçramayacağı konu-

³ "Iraq will Not Be Just a 'Spectator' in Syria, Prime Minister Says", MEMO, 3 Aralık 2024.

RECEP TAYYİP GÜRLER

Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun olmuştur. Yüksek lisans eğitimini "Şii Aktörlerin Irak Politikasındaki Yeri" tezi, doktora eğitimini de "Irak'ın İran Politikasında Lockeçu ve Kantçı Kültürün Yansımaları: Rekabet, Çatışma ve Dostluk (1958-2020)" teziyle Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü'nde tamamlamıştır. Halihazırda Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü'nde araştırma görevlisidir.

sunda teminat verdi ve HTŞ ile Irak hükümeti arasındaki siyasi ve ekonomik bağların güçlendirilmesi çağrısında bulundu.⁴

Colani'nin açıklamasından bir gün sonra ve Şam'ın düşüp Esed rejiminin devrilmesinden de iki gün önce 6 Aralık'ta İran, Suriye ve Irak dışişleri bakanları Suriye'deki son gelişmeleri ve bunun bölgesel yansımalarını görüşmek üzere Bağdat'ta toplandı. Toplantı sonrası yapılan açıklamalarda İran ve Suriye dışişleri bakanlarının gelişmelerin ABD ve İsrail tarafından planlandığı, Suriye'de "teröristler"ın kazanmasının bölgede krize yol açacağı minvalinde ortak bir dil kullandıkları görülürken Irak Dışişleri Bakanı Fuad Hüseyin ise ağırlıklı olarak Irak topraklarının ve halkının güvenliğine odaklanan bir açıklama yaptı. Ayrıca sınırda güvenlik önlemlerinin alındığını ve Irak halkının endişe etmemesi gerektiğini de belirtti.⁵

Muhalliflerin ilerlediği ilk günlerden itibaren bu gelişmelerin hem Irak hem de bölge için vahim sonuçları olabileceği uyarısında bulunan Sudani, Esed'in devrilmesinin ardından yaptığı açıklamalarda yeni bir istikrarsızlığın dini ve etnik azınlıkların daha fazla zulme uğramasına yol açabileceği endişesi taşıdığını vurguladı. Suriye'deki çok kültürlülüğün ve toprak bütünlüğünün sağlanması için uluslararası toplumun sorumluluk alması gerektiğinin de altını çizdi.⁶

Suriye'deki olaylara ortak bir bölgesel yanıt verbilme arzusuyla bir diplomasi trafiği yürüten Sudani, ABD'li üst düzey yetkililer ve bölgesel liderlerle birkaç toplantı organize etti. 11 Aralık'ta Ürdün'e bir ziyaret gerçekleştiren Sudani bu ziyarette Ürdün Kralı II. Abdullah ile Suriye'deki gelişmeleri ele aldı.⁷ Irak'ın ortak bir Arap koordinasyonu sağlama çabasının parçası olduğunu ifade eden Sudani, Ürdün ziyaretinin Suriye halkının özgür iradesine saygı, Suriye'nin toprak bütünlüğünün korunması, etnik ve dini çeşitliliğinin korunması konularına odaklandığını belirtti.⁸

Irak Başbakanı Sudani'nin Ürdün ziyaretinden iki gün sonra ABD Dışişleri Bakanı Antony Blinken, Bağdat'a ani bir ziyaret düzenledi.⁹ Blinken gazetecilere yaptığı açıklamada ikili görüşmede Suriye'de mezhepçi olmayan kapsayıcı bir hükümet kurularak teröre ortam hazırlamayan politikalar üreten bir siyasi geçiş süreci üzerine odaklandıklarını belirtti.¹⁰ Blinken ayrıca güvenlik konusunda ABD'nin Irak ile birlikte çalışmaya ve Irak'ın egemenliğinin güçlendirilmesi ve korunması için her zaman iş birliğine hazır olduğunu ifade etti.¹¹

18 Aralık'ta ise Suudi Arabistan'a giden Sudani, Veliht Prens Muhammed bin Selman ile görüştü. Irak Başbakanlık Ofisi görüşülen konular arasında Suriye'deki olayların yansımalarına ilişkin ortak koordinasyon üzerinde mutabık kalmanın önemini de yer aldığını vurguladı. Sudani ayrıca Suriye ve bölgesel yansımaları konusunda bölgedeki dost ülkelerle iş birliği yapmaya hazır olduğunu da dile getirdi.¹²

Esed'in devrilmesinin ardından politikalarında değişim yaşandığı eleştirilerine rağmen Sudani en azından kamuoyu önünde İran destekli Şii Koordinasyon Çerçevesindeki müttefikleriyle birlikte hareket etmeye devam etti. 19 Aralık'ta el-İrakiye kanalına verdiği röportajda ise Suriye'ye yaklaşımında herhangi bir değişiklik olmadığını ve Şam'da diplomatik misyonlarının göreve başlamaya hazır olduğunu ifade etti.¹³

Aralık sonunda Başbakan Sudani'nin açıklamalarına paralel gelişmeler yaşandı. Önce Irak istihbarat şefi liderliğindeki bir heyet Suriye'ye giderek Colani ile bir görüşme gerçekleştirdi. 30 Aralık'ta ise Irak Dışiş-

4 "Iraq and Hezbollah Respond to Escalating Violence in Syria", Peoples Dispatch, 6 Aralık 2024.

5 "Iraqi, Iranian, Syrian FMs Meet in Baghdad", Rudaw, 6 Aralık 2024.

6 "Irak Başbakanı Sudani: Seçim Suriye Halkına Bırakılmalı Çok Çeşitliliği Korunmalı", Rudaw, 9 Aralık 2024.

7 "PM al-Sudani Concludes a Brief Visit to Jordan and Returns to Baghdad", INA, 11 Aralık 2024.

8 "King Receives Iraq PM, Reiterates Jordan's Support for Syrians, Respect for Their will", The Jordan Times, 11 Aralık 2024.

9 "Blinken Visits Baghdad, Discusses Syria with Sudani", Rudaw, 13 Aralık 2024.

10 "Iraq Seeks Regional Response to Syria Crisis Amid Pressure on PMU", Amwaj, 21 Aralık 2024.

11 تقرير: بليكن ينتهز سقوط الأسد ويطالب العراق بالتحرك ضد الفصائل الموالية "، لإيران", Aljazeera Mubasher, 14 Aralık 2024.

12 "Iraqi PM Meets with Saudi Crown Prince in al-Ula", Iraqi News, 18 Aralık 2024.

13 رئيس الوزراء: نبذل جهداً لاستكمال المبادئ التي طرحتها المرجعية العليا وم "، نتلق أي اتصال من الجولاني", INA, 19 Aralık 2024.

leri Bakanı Fuad Hüseyin, Suriye'nin yeni dışişleri bakanı olarak göreve başlayan Esad Hasan Şeybani ile bir telefon görüşmesi gerçekleştirdi. Görüşme sırasında iki ülke arasındaki diplomatik temasların artırılması ve ilişkilerin geliştirilmesine vurgu yapıldı. Diğer yandan ise Irak'ın en önemli güvenlik kaygısı olarak ön plana çıkan DEAS'ın yeniden güçlenmesi endişesine karşı Bağdat ve Şam yönetimleri ortak adımlar atmaya hazır olduklarını teyit ettiler.¹⁴

HAŞDİ ŞABI'NİN TUTUMU VE POTANSİYEL GELECEĞİ

Kasım sonunda Suriye'de muhalif grupların ilerlemeye başlamasının ardından Esed rejiminin Bağdat yönetiminden yardım istediği ve Haşdi Şabi milislerinin sınırı geçerek rejim saflarında savaşmaya başlayacağı şeklinde çokça spekülasyon yapılmıştı. Reuters'ın Suriyeli iki askeri kaynaktan aktardığı iddiaya göre başta Ketaib Hizbullah, Bedir Örgütü ve Nuceba Hareketi olmak üzere aşırı İran yanlısı gruplardan bazıları Halep'te devam eden muhalif ilerleyişine karşı Esed hükümetini desteklemek için Suriye'ye savaşçı gönderdi. Bu iddiaya ek olarak Suriye İnsan Hakları Gözlemevi yaklaşık 200 Iraklı savaşçının Suriye'ye girdiğini ifade etti. Bu savaşçı geçişi İran Dışişleri Bakanı Abbas Arakçı'nın Esed ile görüşerek Tahran'ın Esed'in arkasında olduğunu söylemesinin ardından geldi.¹⁵

Bu endişeler ışığında HTŞ lideri Colani, Irak'a Haşdi Şabi gruplarının Suriye'ye müdahale etmesine izin vermemesi çağrısında bulunarak mücadelelerinin Suriye sınırları içinde kaldığını ve Irak için bir tehdit oluşturmadıklarını vurguladı.¹⁶ Nitekim ilerleyen günlerde Suriye'de muhaliflerin hızlı ilerleyişinin ardından Haşdi Şabi, Esed rejiminin destek çağrısı ve takviye taleplerine rağmen Suriye'ye doğrudan müdahale etmekten kaçındı. Bağdat yönetimi ve Haşdi

Şabi'deki bu isteksizlik karmaşık dinamikler ve potansiyel riskler göz önüne alındığında Irak'ın sınırları dışında daha fazla askeri çatışmadan kaçınma arzusunda olduğunu göstermektedir.¹⁷

Haşdi Şabi üyesi hiçbir örgüt doğrudan Suriye'ye gitmeyi kabul etmemiş olsa da bazıları olaylardan duydukları endişeyi dile getirdiler. Örneğin Seyyid eş-Şüheda grubunun sözcüsü Kazım Fartusi Suriye'deki çatışmaların Irak'ı doğrudan etkilediğini ve Şam'a yapılacak bir saldırının Haşdi Şabi'nin de ait olduğu "direniş eksenine" yapılmış bir saldırı olacağını söyledi.¹⁸ Asaib Ehli'l Hak lideri Kays Hazali de Irak'tan 2011'de Suriye'ye gönderilen milisler için önemli bir gerekçe olan Suriye'deki Seyyide Zeynep Türbesi'ni savunmanın her şeyden önemli olduğuna dikkat çekti. Bağdat yönetimi ise Kasım sonundan itibaren yaptığı gibi milis kuvvetlerinin açıklamalarını görmezden geldi. Haşdi Şabi'nin lideri ve eski Ulusal Güvenlik Danışmanı Falah Feyyad, Haşdi Şabi grubunun Suriye'ye girdiği iddialarını yalanladı. Feyyad, Irak güvenlik birimine bağlı olan Haşdi Şabi'nin Başbakan Sudani'nin yönetimi altında olduğunu da sözlerine ekledi. Irak İçişleri Bakanlığı da benzer açıklamalar yaparak Iraklıların Suriye'ye girdiği yönündeki haberleri "Facebook dedikodusu" olarak nitelendirdi.¹⁹

Suriye'deki gelişmelerin ardından İran destekli Haşdi Şabi'nin dönüşüm geçirmeye başlaması da muhtemel senaryolar arasındadır. Özellikle Washington'ın HTŞ'yi muhatap alması ve Irak hükümetine Haşdi Şabi'nin Sünnilerin çoğunlukta olduğu bölgelerdeki rolünü gözden geçirme çağrısından sonra Bağdat'ın İran destekli Haşdi Şabi'nin geleceği konusunda nasıl adımlar atacağı merak konusudur. Şii siyasetçiler böylesine kritik bir dönemde Haşdi Şabi'yi dağıtmanın zor olduğuna inanıyorlar. Çünkü halen DEAS'ın Suriye'nin doğusunda yeniden canlanması ve Irak'a yayılmasından korkuyorlar.

14 "نائب رئيس مجلس الوزراء ووزير الخارجية يجري اتصالاً هاتفياً مع وزير" MOFA Iraq, 30 Aralık 2024.

15 "Iraqi Fighters Head to Syria to Battle Rebels But Lebanon's Hezbollah Stays out, Sources Say", Reuters, 3 Aralık 2024.

16 "Syrian Rebel Leader Urges Iraq to Keep Hashd al-Shaabi Factions out of Syria", Reuters, 5 Aralık 2024.

17 "Inside the Iraqi Factions' Decision to Keep out of Syria", Middle East Eye, 6 Aralık 2024.

18 "Iraqi Factions Prepare to Send Fighters to Back Syria's Assad", The New Arab, 1 Aralık 2024.

19 "الداخلية العراقية لشفق نيوز: تحرك الفصائل على الحدود السورية" "كلام" شافاق, 12 Aralık 2024.

Hizbullah'ın İsrail saldırıları sonrasında güç kaybetmesi ve Esed rejiminin devrilmesi İran'ın bölgedeki etkinliğine önemli bir darbe vurdu. İlerleyen yıllarda da İran'ın böyle bir etkiye tekrardan sahip olması zor gibi duruyor. O yüzden Haşdi Şabi'nin İran'ın bir kolu gibi faaliyet göstermeyi bırakıp daha çok "Iraklılığa" odaklanması gerektiği yorumları yapılıyor. Geçmişte ise bunun örnekleri mevcuttur. İlk örnek 2003 sonrasında ABD ile savaşırken İran'ın desteğini arkasına alan Mukteda Sadr hareketinin ilerleyen yıllarda giderek Tahran'dan uzaklaşan ve Iraklılığa önem veren bir söyleme geçmesidir. Açıklamalarında ABD, İran veya bölge ülkelerinin Irak'tan ellerini çekmeleri ve Irak'ın kendi ayakları üzerinde durmasını gerektiğini vurgulayan Sadr, Irak'ın çıkarına hareket etme iddiasıyla 2006-2008 arasındaki ABD ile savaşına son vermiştir. Bu hamlenin ardından Sadr hareketi içindeki sertlik yanlısı bazı isimler gruptan ayrılarak İran desteği almayı devam etseler de Mukteda Sadr o yıldan beri belirlediği yolda devam etmiş ve bu durum partisinin 2018 ve 2021'deki iki parlamento seçiminde de lider parti olmasını sağlamıştır.

Diğer bir örnek olarak ise Irak İslam Yüksek Konseyi (İİYK) verilebilir. Bu örgüt 1982'de Tahran yönetimi tarafından Irak topraklarında kurulduğunda adı "Irak İslam Devrimi Yüksek Konseyi" idi ve İran Devrimi'nin benzerini Irak'ta gerçekleştirme amacını taşıyordu. Ancak 2007'de örgüt artık Baas rejiminin devrildiği Irak'ta devrim gerçekleştirmeye gerek kalmadığı şeklinde bir karar alarak örgütün adından devrim ifadesini çıkarttı. Bu durum o dönemde hem İran'ın hem de örgüt içindeki İran yanlısı oluşumların tepkisini çekmişti. Hadi Amiri başta olmak üzere örgüt içinde ayrışmalar yaşanırken silahlı kanat olan Bedir

Tugayları örgütten ayrıldı ve İran desteği bu oluşuma kaydı. Hem Sadr grubu hem de İİYK'den ayrılan isimlerin sonraki yıllarda İran destekli Haşdi Şabi'nin başat güçlerini oluşturduğu görüldü. Şimdi İran'dan uzaklaşma ve Iraklı olma yolunu seçme sırası bu gruplara gelmiş gibi görünüyor.

SONUÇ

Irak'taki Şii siyasi partiler ve siyasetçilerin kısa vadede İran destekli Haşdi Şabi'nin geleceği konusunda kararsız kalmaları muhtemeldir. Çünkü şu andaki duruma göre bu grupların geleceğine ilişkin karar verme gücü Bağdat'tan çok Tahran'ın elindedir. Önümüzdeki günlerde Tahran'ın Haşdi Şabi'nin gücünü kaybetmemesi ve Washington'un da Haşdi Şabi'nin silahsızlandırılması için Bağdat'a yönelik baskıları artacaktır. Diğer yandan Irak'ın Suriye'deki potansiyel kargaşanın yayılmasını önlemek için sınırlarının güvenliğine öncelik vermeye devam etmesi muhtemeldir. Diplomatik açıdan ise Irak, Suriye'nin istikrara kavuşturulmasını amaçlayan gelecekteki bölgesel tartışma ve müzakerelerde arabulucu rol oynamaya hazırlanabilir. Nitekim Irak son dönemlerde ABD-İran ve İran-Körfez ülkeleri arasındaki bölgesel sorunların çözümü için ara buluculuk faaliyetlerine ağırlık vermiş durumdadır. Böyle bir girişim önümüzdeki yıl Bağdat Konferansı'nın olası bir tekrarıyla bağlantılı olarak gerçekleşebilir. Orta vadede ise Başbakan Sudani, Washington ve Tahran arasındaki denge politikası pozisyonunu dikkatli bir şekilde yürütmek durumunda kalacaktır. İran'ın önemli bir güç kaybedeceğine dair öngörüler gerçekleşirse Sudani'nin Tahran'dan giderek daha bağımsız bir konum elde etmek için sürdürdüğü çabalar sonuç verebilir.

